

VALYUTA KURSIDAGI O‘ZGARISHLAR VA ULAR BILAN BOG‘LIQ TAVAKKALCHILIKLARNI BOSHQARISH USULLARI

Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti

2-kurs magistranti

Po'latov Sirojbek Mansurjon o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqola valyuta kursining o‘zgarishi va bu bilan bog‘liq moliyaviy xavflarni boshqarish usullariga bag‘ishlangan. Valyuta kursining o‘zgarishi xalqaro savdo balansi, inflyatsiya darajasi, foiz stavkalari, geosiyosiy holatlar va spekulyativ harakatlar kabi omillar bilan bog‘liq ekanligi tahlil qilingan. Ushbu o‘zgarishlar natijasida yuzaga keladigan operatsion, translyatsion va iqtisodiy xavflar ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Valyuta kursi, xedjirlash usullari, iqtisodiy xavflar, Forward shartnomalari, fyuchers va opsionlar, diversifikatsiya.

KIRISH

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda valyuta bozori ham pulni valyuta kursi asosida o‘zaro almashishi ham mamlakatning milliy valyutasi bilan bir qatorda boshqa xorijiy valyutalar ham cheklanmagan holda muomalada bo‘ladi. Bu albatta valyuta munosabatlarini rivojlanish darajasiga bog‘liq. Chunki buni ko‘pchilik olimlar valyuta bozori bozor tuzilmasini harakatlantiruvchisi hisoblangan jahon pullarining mamlakat ichki bozorida amalda bo‘lishi mexanizmidir deya ta’kidlashadi. Erkinlashtirilgan iqtisodiyotning vujudga kelishi va rivojlanishida pulning almashishini tutgan o‘rni va uning ahamiyati beqiyos katta. Valyuta munosabatlarini tartibga solinishi milliy valyutani rivojlanishiga salbiy ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillarni oldini olishni ta’minlash asosida mamlakatning iqtisodiy aloqalarini rivojlanishini mamlakatimizda bo‘lgan iqtisodiy muammolarni ijobiy va samarali hal etishni ta’minlaydi.

Valyuta kursining o‘zgarishi milliy va xalqaro iqtisodiyotning ajralmas qismi bo‘lib, mamlakatlar o‘rtasidagi moliyaviy va savdo munosabatlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu o‘zgarishlar korxonalar va tashkilotlar uchun jiddiy moliyaviy tavakkalchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, valyuta kursidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq xavflarni boshqarish iqtisodiyot barqarorligini ta’minlashda

muhim omil hisoblanadi. Ushbu maqolada valyuta kursidagi o‘zgarishlarning iqtisodiy ta’siri va xavflarni boshqarishning samarali usullari ko‘rib chiqiladi.

Valyuta kursining o‘zgarishi turli omillar ta’sirida yuzaga keladi:

- Xalqaro savdo balansi: Eksport va import hajmidagi o‘zgarishlar valyuta kursiga bevosita ta’sir qiladi. Eksportning ortishi valyutaga bo‘lgan talabni oshirib, uning qiymatini ko‘taradi.

- Inflyatsiya va foiz stavkalari: Inflyatsiya darajasi yuqori bo‘lgan mamlakatlar valyutasi odatda qadrsizlanadi. Foiz stavkalarining oshishi esa xorijiy investorlar uchun valyutani jozibador qiladi.

- Geosiyosiy va makroiqtisodiy holatlar: Siyosiy beqarorlik, iqtisodiy inqirozlar va tabiiy ofatlar valyutaning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin.

- Spekulyativ harakatlar: Valyuta bozorida investorlar tomonidan amalga oshirilgan spekulativ operatsiyalar qisqa muddatli o‘zgarishlarga sabab bo‘ladi.

Valyuta kursidagi o‘zgarishlar natijasida tashkilotlar va mamlakatlar quyidagi xavflarga duch kelishi mumkin:

- Operatsion tavakkalchilik: Xalqaro savdoda ishtirok etuvchi kompaniyalar import va eksport narxlarining valyuta kursi sababli o‘zgarishidan aziyat chekishi mumkin.

- Translyatsion xavf: Xorijiy valyutada olingan aktiv va passivlarning milliy valyutadagi qayta baholanishi natijasida moliyaviy hisobotda yo‘qotishlar yuzaga keladi.

- Iqtisodiy tavakkalchilik: Valyuta kursining uzoq muddatli o‘zgarishlari tashkilotlarning raqobatbardoshligini pasaytirishi va bozor ulushini yo‘qotishiga olib kelishi mumkin.

Valyuta kursi tavakkalchiliklarini boshqarish usullari. Valyuta kursidagi o‘zgarishlar bilan bog‘liq xavflarni boshqarish uchun bir qator strategiyalar qo‘llaniladi:

1. Xedjirlash (Hedging): Xedjirlash valyuta tavakkalchiliklarini boshqarishning eng keng tarqalgan usuli hisoblanadi. Bunda moliyaviy instrumentlardan foydalaniladi:

- Forvard shartnomalari: Tashkilot kelajakda valyutani ma’lum kursda sotib olish yoki sotish haqida kelishib oladi.

- Fyucherslar: Bu forvard shartnomalariga o‘xshash bo‘lsa-da, ular standartlashgan va fond bozorlarida sotiladi.

•Opsionlar: Opsionlar tashkilotga kelajakda valyutani belgilangan kursda sotib olish yoki sotish huquqini beradi, lekin majburiyat yuklamaydi.

2. Diversifikatsiya: Valyuta xavfini kamaytirish uchun kompaniyalar o‘z faoliyatini turli mamlakatlarga diversifikatsiya qilishi mumkin. Shu tariqa, bir mamlakat valyutasidagi o‘zgarishlar umumiy moliyaviy natijalarga kamroq ta’sir ko‘rsatadi.

3. Tabiiy xedjirlash: Tabiiy xedjirlash kompaniyaning daromad va xarajatlarini bir xil valyutada shakllantirishni nazarda tutadi. Masalan, xorijiy valyutada daromadga ega bo‘lgan kompaniya o‘sha valyutada kredit olish yoki xarajatlarni amalga oshirishi mumkin.

4. Markaziy bank siyosati: Markaziy banklar valyuta kursini barqarorlashtirish uchun intervensiyalar, zaxira valyutalarni boshqarish va foiz stavkalarini moslashtirish orqali xavflarni boshqarishda ishtirok etadi.

5. Riskni boshqarish strategiyalari: Kompaniyalar moliyaviy xavflarni baholash tizimlarini joriy etishi va tegishli strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Bunda zamonaviy texnologiyalar, jumladan, sun’iy intellekt va big data analitikasi vositalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Valyuta kursidagi o‘zgarishlar iqtisodiy barqarorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatadi va turli xavflarni keltirib chiqaradi. Ushbu xavflarni boshqarish iqtisodiy subyektlarning moliyaviy barqarorligini ta’minlash va raqobatbardoshligini saqlashda muhimdir. Zamonaviy iqtisodiyotda xedjirlash instrumentlari, diversifikatsiya, tabiiy xedjirlash va markaziy bankning siyosati kabi usullarni birgalikda qo‘llash orqali valyuta xavfini samarali boshqarish mumkin. Shu bilan birga, texnologik rivojlanish moliyaviy xavflarni aniqlash va kamaytirishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Valyuta xavfini samarali boshqarish uchun iqtisodiyotning barcha ishtirokchilari o‘zaro hamkorlikda ishlashi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Bekmurodov A.Sh. va b. O'zbekiston iqtisodiyotni liberallashtirish yillarida, 5 qism. 4-qism. Moliya va bank tizimidagi islohotlar samarasi, TDIU, 2005 y.
2. Шапкин А.С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций. – 5-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2006. – 544 с.
3. Xamidov I.A., Alimov A.M. O'zbekiston Respublikasidatashqi iqtisodiy faoliyat asoslari. Darslik / Mas'ul muharrir: X.Boboyev – T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi «Adabiyot jamg'armasi» nashr., 2001-yil.
4. Xudoyberdiyev Z.Ya., G'afurov U.V., Xomitov K.Z. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. O'quv qo'llanma. – T.: «O'zbekiston». 2009-yil.
5. Shodmonov Sh.Sh., G'afurov U.V. Globallashtirish jarayoni va moliyaviy inqiroz sabablari // Adolat, 2009-yil 27-fevral.
6. Jumayev N.X., Yuldashev M.I. Jahon moliyaviy inqirozi va uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri. // «Fan va turmush» jurnali, 2008.

**Research Science and
Innovation House**